

3. Kvadratni ostaci

Definicija 3.1 Neka je $\gcd(a, m) = 1$. Ako kongruencija $x^2 \equiv a \pmod{m}$ ima rješenja, onda kažemo da je a kvadratni ostatak modulo m . U protivnom kažemo da je a kvadratni neostatak modulo m .

Primjer 3.1 Kvadratni ostaci modulo 5 su 1 i 4, a neostaci 2 i 3.

Teorem 3.1 Neka je p neparan prost broj. Reducirani sustav ostataka modulo p sastoji se od $\frac{p-1}{2}$ kvadratnih ostaka i $\frac{p-1}{2}$ kvadratnih neostaka.

Dokaz:

Zadatak 3.1 Odredite sve kvadratne ostatke:

a) modulo 7;   b) modulo 17;

Definicija 3.2 Neka je p neparan prost broj.

Legenderov simbol $\left(\frac{a}{p}\right)$ je jednak 1 ako je a kvadratni ostatak modulo p , -1 ako je a kvadratni neostatak modulo p , a 0 ako $p \mid a$.

Dakle, broj rješenja kongruencije $x^2 \equiv a \pmod{p}$ je jednak $1 + \left(\frac{a}{p}\right)$.

Teorem 3.2 (Eulerov kriterij) Neka je p neparan prost broj. Tada je

$$\left(\frac{a}{p}\right) \equiv a^{\frac{p-1}{2}} \pmod{p}.$$

Dokaz:

Propozicija 3.1

- i) Ako je $a \equiv b \pmod{p}$, onda je $\left(\frac{a}{p}\right) = \left(\frac{b}{p}\right)$;
- ii) $\left(\frac{a}{p}\right) \left(\frac{b}{p}\right) = \left(\frac{ab}{p}\right)$;
- iii) Ako je $\gcd(a, p) = 1$, onda je $\left(\frac{a^2}{p}\right) = 1$;
- iv) $\left(\frac{1}{p}\right) = 1$, $\left(\frac{-1}{p}\right) = (-1)^{\frac{p-1}{2}}$.

Dokaz:

Teorem 3.3 (Gaussova lema) Neka je p neparan prost broj i $\gcd(a, p) = 1$. Promotrimo brojeve $a, 2a, 3a, \dots, \frac{p-1}{2} \cdot a$, te njihove najmanje nenegativne ostatke pri dijeljenju s p . Označimo s n broj ostataka koji su veći od $\frac{p}{2}$. Tada je $\left(\frac{a}{p}\right) = (-1)^n$.

Dokaz:

Teorem 3.4 Ako je p neparan prost broj i $\gcd(a, 2p) = 1$, onda je

$$\left(\frac{a}{p}\right) = (-1)^t,$$

gdje je $t = \sum_{j=1}^{\frac{p-1}{2}} \left\lfloor \frac{ja}{p} \right\rfloor$. Također vrijedi:

$$\left(\frac{2}{p}\right) = (-1)^{\frac{p^2-1}{8}},$$

tj. broj 2 je kvadratni ostatak modulo p ako i samo ako je p oblika $8k \pm 1$.

Dokaz:

Teorem 3.5 (Gaussov kvadratni zakon reciprociteta)

Ako su p i q različiti neparani prosti brojevi, onda vrijedi

$$\left(\frac{p}{q}\right) \left(\frac{q}{p}\right) = (-1)^{\frac{p-1}{2} \cdot \frac{q-1}{2}}.$$

Drugim riječima, ako su p i q oba oblika $4k + 3$, onda jedna od kongruencija $x^2 \equiv p \pmod{q}$, $x^2 \equiv q \pmod{p}$ ima rješenje, a druga nema. Ako je barem jedan od brojeva p i q oblika $4k + 1$, onda obje kongruencije ili imaju rješenje ili obje nemaju rješenje.

Dokaz:

Primjer 3.1 Izračunajmo

$$\left(\frac{-42}{61}\right).$$

Primjer 3.2

- a) Odredimo sve proste brojeve p takve da je -2 kvadratni ostatak modulo p ;
- b) Dokažimo da postoji beskonačno prostih brojeva oblika $8k + 3$.

Zadatak 3.1

- a) Odredite sve proste brojeve p takve da je $\left(\frac{-3}{p}\right) = 1$;
- b) Dokažite da postoji beskonačno prostih brojeva oblika $6k + 1$.

Primjer 3.3

- a) Neka je $p \equiv 3 \pmod{4}$ prost broj takav da je $q = 2p + 1$ također prost. Dokažimo da je tada $2^p \equiv 1 \pmod{q}$;
- b) Pokažimo da Mersennov broj $M_{251} = 2^{251} - 1$ nije prost.

Primjer 3.4 Prosti brojevi p i q nazivaju se prosti brojevi blizanci ako je

$$q = p + 2.$$

Nedokazana slutnja: Postoji beskonačno mnogo parova prostih brojeva blizanca.

Dokažimo da postoji $a \in \mathbb{Z}$ takav da $p \mid (a^2 - q)$ ako i samo ako postoji $b \in \mathbb{Z}$ takav da $q \mid (b^2 - p)$;

Primjer 3.5 Neka je $\left(\frac{a}{p}\right) = 1$. Nađimo rješnja kongruencija $x^2 \equiv a \pmod{p}$ ako je $p = 4k + 3$ ili $p = 8k + 5$.

Primjer 3.6 Neka je $p \equiv 1 \pmod{4}$. Izračunajmo sumu svih kvadratnih ostataka r modulo p , takvih da je $1 \leq r \leq p - 1$.

Primjer 3.7 Neka je $\gcd(k, p) = 1$. Izračunajmo

$$\sum_{x=1}^{p-1} \left(\frac{x(x+k)}{p} \right).$$

Zadatak 3.2 Neka je $\gcd(a, p) = 1$. Izračunajte

$$\sum_{x=1}^p \left(\frac{ax+b}{p} \right).$$

Definicija 3.3 Neka je Q neparan prirodan broj, te neka je $Q = q_1 \cdot \dots \cdot q_s$, gdje su $q_1, \dots, q_s$ neparni prosti brojevi, ne nužno različiti. Tada se Jacobijev simbol $\left(\frac{a}{Q}\right)$ definira sa

$$\left(\frac{a}{Q}\right) = \prod_{j=1}^s \left(\frac{a}{q_j}\right).$$

gdje je $\left(\frac{a}{q_j}\right)$ Legendеров simbol.

Uočimo:

- Ako je Q prost broj, onda se Legendеров i Jacobijev simbol podudaraju;
- Ako je $\gcd(a, Q) > 1$, onda je $\left(\frac{a}{Q}\right) = 0$, inače $\left(\frac{a}{Q}\right) \in \{1, -1\}$;
- Ako je a kvadratni ostatak modulo Q , onda je a kvadratni ostatak modulo q_j , za svaki $j = 1, \dots, s$.
Ovo povlači: Ako je a kvadratni ostatak modulo Q , onda je $\left(\frac{a}{Q}\right) = 1$;
- $\left(\frac{a}{Q}\right) = 1$ ne povlači a kvadratni ostatak modulo Q .

Primjer: Imamo

$$\left(\frac{2}{15}\right) = \left(\frac{2}{3}\right) \left(\frac{2}{5}\right) = (-1)(-1) = 1,$$

ali kongruencija

$$x^2 \equiv 2 \pmod{15}$$

nema rješenja;

- Da bi a bio kvadratni ostatak modulo Q nužno je i dovoljno da je $\left(\frac{a}{q_j}\right) = 1$ za svaki $j = 1, \dots, s$.

Propozicija 3.2 Neka su Q i Q' neparni prirodni brojevi. Tada vrijedi:

i) $\left(\frac{a}{Q}\right) \left(\frac{a}{Q'}\right) = \left(\frac{a}{QQ'}\right);$

ii) $\left(\frac{a}{Q}\right) \left(\frac{a'}{Q}\right) = \left(\frac{aa'}{Q}\right);$

iii) Ako je $\gcd(a, Q) = 1$, onda je $\left(\frac{a^2}{Q}\right) = \left(\frac{a}{Q^2}\right) = 1;$

iv) Ako je $a \equiv a' \pmod{Q}$, onda je $\left(\frac{a}{Q}\right) = \left(\frac{a'}{Q}\right).$

Dokaz:

Propozicija 3.3 Ako je Q neparan prirodan broj, onda je:

$$\left(\frac{-1}{Q}\right) = (-1)^{\frac{Q-1}{2}}, \quad \left(\frac{2}{Q}\right) = (-1)^{\frac{Q^2-1}{8}}.$$

Dokaz:

Propozicija 3.4 Ako su P i Q neparani prirodni brojevi takvi da je $(P, Q) = 1$, onda je:

$$\left(\frac{P}{Q}\right) \left(\frac{Q}{P}\right) = (-1)^{\frac{P-1}{2} \cdot \frac{Q-1}{2}}.$$

Dokaz:

Primjer 3.8 Izračunajmo

$$\left(\frac{105}{317}\right).$$

Zadatak 3.3 Izračunajte

$$\mathbf{a)} \left(\frac{-23}{83}\right); \quad \mathbf{b)} \left(\frac{51}{71}\right); \quad \mathbf{c)} \left(\frac{7}{227}\right).$$

Primjer 3.9 Fibonaccijski brojevi F_n su definirani s $F_0 = 0$ i $F_1 = 1$ i rekurzivnom relacijom

$$F_n = F_{n-1} + F_{n-2}, \quad n = 2, 3, \dots,$$

i za njih vrijedi tzv. "*Binetova formula*"

$$F_n = \frac{1}{\sqrt{5}} (\alpha^n - \beta^n), \quad \alpha = \frac{1 + \sqrt{5}}{2}, \quad \beta = \frac{1 - \sqrt{5}}{2}.$$

a) Ako je je p prost broj oblika $p = 10k \pm 1$, tada je $F_{p-1} \equiv 0 \pmod{p}$;

b) Ako je je p prost broj oblika $p = 10k \pm 3$, tada je $F_{p+1} \equiv 0 \pmod{p}$.

Zadatak 3.4 Neka je $m \geq 2$ prirodan broj. Dokažite da je niz $(F_n \pmod{m})$ ostataka Fibonaccijskih brojeva pri dijeljenju s m , periodičan. Označimo njegov period s $k(m)$. Dokažite da je $k(m) \leq m^2$.

Zadatak 3.5 Dokažite: ako je p prost broj oblika $p = 10l \pm 1$, tada $k(p) \mid (p-1)$, a ako je p prost broj oblika $p = 10l \pm 3$, tada $k(p) \mid (2p+2)$.